

MOSKEEONDERWIJS ZELFEVALUATIE

Zelfevaluatie

Instrument voor beoordeling van de kwaliteitsontwikkeling van moskeewonderwijs

Inleiding

Het werken aan de pedagogische kwaliteit van het moskeewonderwijs is een continu proces, waarin je veranderingen aanbrengt en kijkt of deze goed uitpakken. Daarbij hoort ook dat je de eigen ontwikkeling goed volgt en daarvan leert als moskee of onderwijscommissie. Zo'n interne beoordeling over de stand van zaken, of zelfevaluatie, helpt om te bekijken of de voorgenomen stappen voor het moskeewonderwijs zijn gemaakt en hoe het met de beoogde veranderingen loopt. Ook biedt het antwoord op de vraag of de resultaten aanleiding geven om prioriteiten of onderdelen van de aanpak aan te passen. We beschrijven in dit stuk op welke manier een zelfevaluatie kan worden uitgevoerd. Voor het opstellen van dit instrument hebben we inspiratie gehaald uit de praktijk van zelfevaluatie in het reguliere onderwijs. In de volgende paragraaf bespreken we eerst de verschillende stappen die mogelijk zijn in het proces van zelfevaluatie. Ook geven we enkele praktische handvatten voor het uitvoeren ervan. Dit zelfevaluatie instrument hoort samen met andere praktische instrumenten bij het Pedagogisch kwaliteitskader moskeewonderwijs dat in samenwerking met verschillende moskeegemeenschappen in Nederland is opgesteld ([zie hier](#)).

Voor het ontwikkelen van een zelfevaluatie is het belangrijk dat dit proces binnen de organisatie goed is georganiseerd. Het moet duidelijk zijn wie wat doet en wie op welk moment ergens over beslist. De evaluatie is doorgaans onderdeel van een groter proces waarin wordt gewerkt aan de kwaliteit van het moskeewonderwijs. Hoe de interne organisatie van zo een proces kan worden opgezet is in een apart instrument opgenomen en kan ook goed worden gebruikt voor het ontwikkelen van de zelfevaluatie, zie de volgende link [Handreiking ontwikkelproces moskeewonderwijs](#).

De onderdelen van de zelfevaluatie:

In de praktijk kun je voor een zelfevaluatie aan verschillende onderdelen denken.

We onderscheiden vijf onderdelen:

- 1 Een specifiek (kwaliteits)team**
- 2 Nulmeting**
- 3 Keuze van de verbeterdoelen**
- 4 Periodiek toetsen van de resultaten**
- 5 Vervolg op de zelfevaluatie: een doorlopend proces**

Als al deze onderdelen worden opgenomen is dat de meest volledige variant. Het is ook mogelijk om sommige onderdelen samen te voegen of de nadruk op bepaalde onderdelen te leggen en minder op andere. We beschrijven hier de verschillende onderdelen als bouwstenen waarmee moskeeen hun eigen zelfevaluatie kunnen vormgeven.

1. Samenstellen van een team en bepalen taken en bevoegdheden

Het proces van kwaliteitsverbetering is een proces van lange adem, en hetzelfde geldt voor het evalueren van dat proces. Daarbij werkt het goed als een vast team belast is met het volgen en beoordelen van de ontwikkeling, zodat de continuïteit van het werk aan de verbetering verzekerd is. In dit stuk spreken we telkens over het '(kwaliteits)team'. Het verantwoordelijke kwaliteitsteam zou in ieder geval kunnen bestaan uit leden van het bestuur, van de onderwijscommissie en een of enkele docenten. Dit team kan vervolgens besluiten of en wanneer ook andere belanghebbenden, zoals anderen uit het docententeam, ouders en leerlingen, geraadpleegd kunnen worden. Het kwaliteitsteam zou kunnen rapporteren aan de onderwijscommissie of direct aan het bestuur. Het is in ieder geval van belang dat duidelijk is hoe vaak en aan wie het team rapporteert en welke beslissingen het team zelf mag nemen en welke beslissingen moeten liggen bij het bestuur of de onderwijscommissie. De taken en bevoegdheden van het kwaliteitsteam moeten dus duidelijk zijn vastgelegd.

2. Nulmeting van de stand van zaken en stappenplan voor verbetering

Bij het werken aan de pedagogische kwaliteit van moskeeonderwijs is het van belang eerst goed te weten wat de startsituatie is en wat de ambities voor de toekomst zijn. Pas als dit in beeld is kan op een goede manier een plan van aanpak worden opgesteld. Het is dus zaak om bij de start vast te leggen wat de huidige stand van zaken is in het onderwijs. Dit kan gebeuren met behulp van het instrument [nulmeting](#). Na verloop van tijd kan opnieuw gemeten worden om te kijken of en in hoeverre de beoogde verandering ten opzichte van de startsituatie al vorm krijgt. En dus ook om na te gaan wat wel en niet werkt in de aanpak. We spreken dan niet meer over een nulmeting maar over een tussenmeting. Dit beschrijven we in onderdeel 4. De investering in de meting van de startsituatie zal hierbij van nut blijken, want die maakt het mogelijk objectiever vast te stellen wat is bereikt. Op basis van de nulmeting kan het team bepalen welke onderwerpen als eerste verbetering behoeven en een stappenplan maken voor verbetering op de gekozen onderwerpen. In dat plan leg je vast wat de doelen zijn voor de langere termijn, en via welke tussenstappen en tussendoelen je deze denkt te behalen.

Voorbeeld Leidsche Rijn

Op basis van de nulmeting heeft Moskee Leidsche Rijn de startsituatie en de ambitie in beeld gebracht. Dat is gebeurd in samenwerking tussen het bestuur, de onderwijscommissie en een aantal docenten. Het proces zag als volgt eruit:

Bijeenkomst 1: de uitkomsten van de nulmeting bespreken en een gezamenlijk beeld schetsen van de startsituatie en de beoogde verandering.

Bijeenkomst 2: prioriteiten stellen: wat heeft de eerste prioriteit, waarmee beginnen we en wat pakken we op wat langere termijn aan.

Bijeenkomst 3: opstellen plan op basis van de verbeterdoelen voor de korte en lange termijn. In het plan zijn de verbeterdoelen vertaald in activiteiten: voor elke activiteit een eigenaar (wie), wat er moet gebeuren (wat) en een tijdsplan (wanneer).

Een bestuurslid met de portefeuille onderwijs en de voorzitter van de onderwijscommissie zijn benoemd als trekkers van het verbetertraject en het proces binnen de organisatie. In de uitvoering van de activiteiten zijn diverse vrijwilligers en docenten betrokken.

3. Keuze van de verbeterdoelen

Als de prioriteiten zijn bepaald voor de start van het verbeterproces, is het belangrijk de doelen die je wilt bereiken goed vast te leggen. Daarbij kun je onderscheid maken tussen einddoelen (wat willen we uiteindelijk bereiken?) en tussendoelen (stappen die gezet kunnen worden op weg naar het einddoel). Het opbreken in tussendoelen kan helpen structuur aan te brengen in wat er achtereenvolgens moet gebeuren. Ook helpt het de haalbaarheid van de beoogde verbetering te vergroten door te werken met kleinere stappen. De kans op tussentijdse successen wordt daarmee verhoogd. Dit motiveert weer om verder te gaan.

Het formuleren van concrete doelen en tussendoelen is ook nodig om later te kunnen evalueren of en in welke mate het verbeterproces tot de beoogde resultaten leidt, en wat daarbij meer of minder goed heeft gewerkt. In onderstaand kader geven we ter illustratie enkele voorbeelden van einddoelen en tussenstappen.

Nader vastleggen van de doelen van de zelfevaluatie

- **Het is duidelijk wat de moskee precies wil evalueren: om welke elementen in het kwaliteitskader gaat het?**
- **Afhankelijk van de afgesproken keuzen geeft de zelfevaluatie zicht op de verbeterthema's en wat hiervan de stand van zaken is, bijvoorbeeld:**

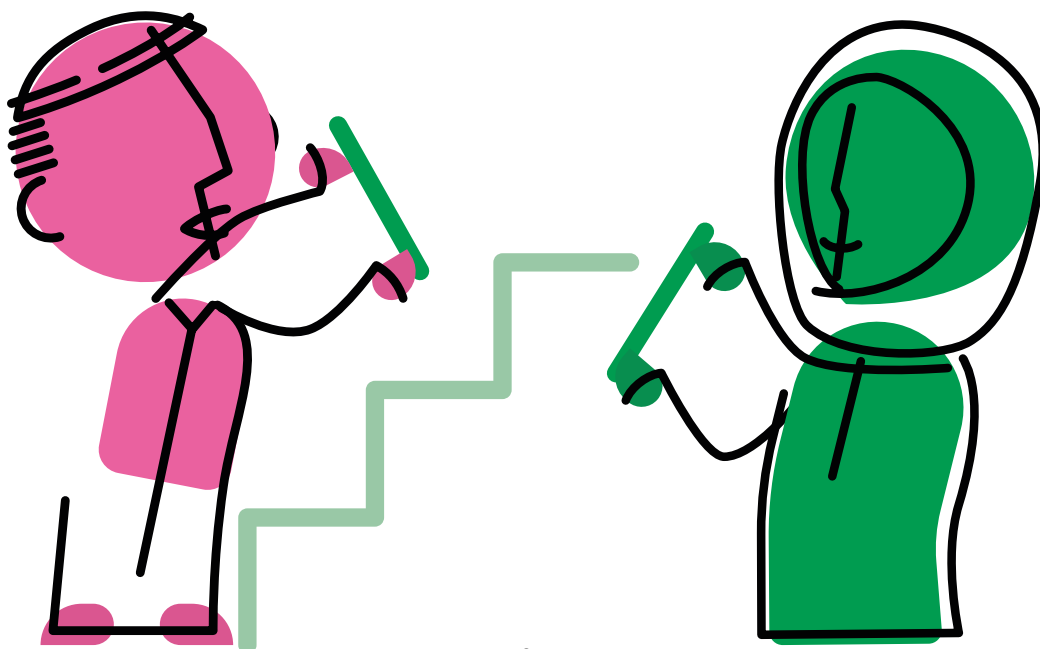
Welke afspraken zijn gemaakt en uitgevoerd over de pedagogisch-didactische kwaliteit van de lessen?

Welke activiteiten of aanpassingen vonden plaats gericht op de verbinding tussen de leefwerelden van de leerlingen?

Zijn de docenten getraind en/of begeleid (bijvoorbeeld minimaal een begeleidingsgesprek per kwartaal)?

Wat is er gedaan aan de ouderbetrokkenheid (bijvoorbeeld minimaal één gesprek met individuele ouders per jaar)?

Stel doelen SMART op en zorg dat er aandacht is voor het meetbaar maken van een actie.

4. Periodiek toetsen van de resultaten

Voor het periodiek toetsen van de resultaten kan worden gewerkt met:

- A. *Een tussenmeting gebaseerd op het [instrument nulmeting](#) (KIS ontwikkeld in 2024 specifiek instrument voor de tussenmeting).*
- B. *Een tevredenheidsenquête onder betrokkenen zoals ouders, leerlingen en docenten.*

A. Tussenmeting

Het regelmatig toetsen van de resultaten op de tussendoelen is een belangrijk onderdeel van de zelfevaluatie van het moskeeonderwijs. Dit kan bijvoorbeeld jaarlijks gebeuren. Dat geeft er zicht op of het de goede kant op gaat, of dat de (tussen)doelen en/of aanpak moeten worden aangepast. Er zijn verschillende opties voor wie deze tussenmeting uitvoert:

- *Het kwaliteitsteam beoordeelt zelf de voortgang.*
- *Anderen van binnen de organisatie, bijvoorbeeld vanuit het bestuur of de onderwijscommissie, doen de beoordeling.*
- *Anderen van buiten de organisatie, bijvoorbeeld van een andere islamitische organisatie, wordt hiervoor gevraagd. Daarbij is het ook goed mogelijk dat leden vanuit verschillende organisaties elkaar op deze manier helpen.*

Het voordeel van het zelf uitvoeren is dat het makkelijker is te organiseren en dat het vertrouwelijker is. Het voordeel om het niet intern te laten uitvoeren is dat het hele proces van kwaliteitsverbetering bij een kleine groep personen ligt en dat het lastig kan zijn om het eigen werk te beoordelen.

Aan de hand van deze tussenmeting/ beoordeling kan het kwaliteitsteam vervolgens besluiten welke vervolgstappen ze aan het bestuur en/of de onderwijscommissie voorstellen. Eventueel kunnen ze hierbij ook docenten, ouders en leerlingen raadplegen. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren via een tevredenheidsenquête.

B. Tevredenheidsenquête

Een tevredenheidsenquête onder de docenten, ouders en leerlingen kan een onderdeel zijn van de zelfevaluatie. Het kan duidelijk maken wat volgens hen goed gaat en wat beter zou kunnen. Zo'n enquête zou al aan het begin van het verbeterproces kunnen plaatsvinden, en kunnen helpen bij de keuze van prioriteiten voor verbetering. Maar in ieder geval kan zo'n tevredenheidsmeting zicht geven op hoe deze partijen de verbeteringen waarderen, bijvoorbeeld na het eerste jaar dat deze zijn ingezet en daarna elk jaar.

De vragen in de enquête kun je afleiden van de vragen in de [nulmeting](#). Die gaan over:

- *de visie van de moskeeorganisatie op het moskeeonderwijs;*
- *het lesprogramma en de lesmaterialen;*
- *de pedagogisch-didactische aanpak, en;*
- *randvoorwaarden als de (ontwikkeling van) competenties van de vrijwillige docenten en ouderbetrokkenheid.*

De vragen kunnen over alle thema's gaan, of over een selectie ervan, afhankelijk van de prioriteiten die vooraf gekozen zijn. Zie Bijlage 1 voor een voorbeeld van een enquête onder ouders. Enquêtes zijn tegenwoordig eenvoudig aan te maken via bijvoorbeeld Google Forms (zie [hier](#) en [hier](#) voor meer uitleg). Het aanmaken van een enquête via Google Forms is kosteloos. Het programma maakt ook automatisch overzichtelijke statistieken, zodat de resultaten gemakkelijk afgelezen kunnen worden. Het maken van een digitale enquête is aan te raden omdat het overzichtelijk is en de data gemakkelijk bijeengebracht kunnen worden. Daarnaast is het met tools zoals Google Forms kosteloos, en hoeft het niet uitbesteed te worden aan een externe expert.

Ook kunnen interviews en/of groepsgesprekken met betrokkenen inzicht bieden in de tevredenheid. Dit kan in plaats van een enquête of in aanvulling daarop.

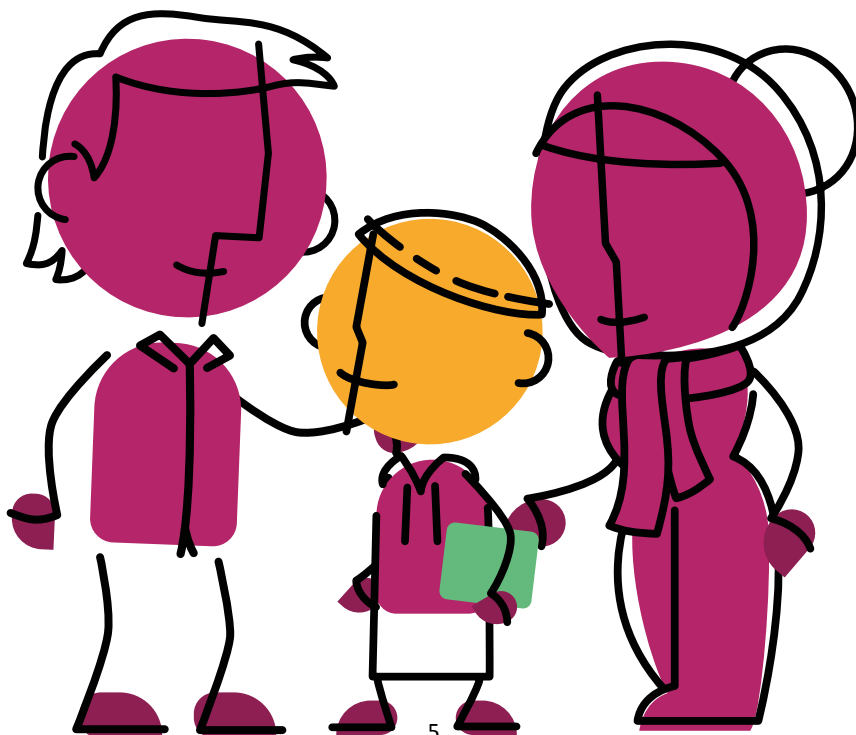
In onderstaand kader geven we voorbeelden van vragen en een manier om de voortgang te beoordelen.

De volgende vragen, gebaseerd op de Plan-Do-Check-Act-cyclus, kunnen helpen inzicht te krijgen in het ontwikkelproces en behaalde resultaten:

- *Wat was ik van plan (de doelstelling van het begin)?*
- *Wat heb ik gedaan (feitelijke acties)?*
- *Wat leverde dat op (feitelijke resultaten)?*
- *Wat vind ik van de resultaten (oordeel)?*

Je kunt de mate van voortgang per gekozen verbeterpunt bijvoorbeeld als volgt nader aanduiden:

- *Verbetering net ingezet, nog veel stappen nodig*
- *Redelijk ontwikkeld, maar (tussen)doelen nog niet behaald*
- *Voldoende: (tussen)doelen niet behaald*
- *Doelen ruim behaald*

5. Vervolg op de zelfevaluatie: een doorlopend proces

Net als de nulmeting biedt de periodieke toets op de voortgang de gelegenheid om te bepalen wat de stand van zaken is en hoe verder kan worden gegaan. Ligt het verbeterproces op schema of moet het plan van aanpak worden aangepast? Bij het concretiseren van het vervolg is het belangrijk dat:

- *Er voor elke activiteit een eigenaar is (wie)*
- *Het duidelijk is wat er moet gebeuren (wat)*
- *Er een tijdspad wordt gemaakt (wanneer)*
- *Er aandacht is voor het terugkoppelen van acties in het team (hoe)*

Het doorlopende proces van werken aan de eigen kwaliteit

Een zelfevaluatie is niet een activiteit die op zichzelf staat, maar hoort bij een doorlopend proces van werken aan de eigen kwaliteit. Na de zelfevaluatie en de eventuele feedback daarop van collega- (ervarings)deskundigen, kan de moskee weer aan het werk met de uitkomsten en waar nodig verbeteringen doorvoeren. Ook het vasthouden (borgen) van de verbeteringen is een belangrijke stap in het proces. Besturen en onderwijscommissies hebben een belangrijke taak om te zorgen dat er iets met de uitkomsten van de zelfevaluatie en de externe feedback gebeurt.

In onderstaand kader staat een aantal tips om het vervolg van een evaluatie goed vorm te geven.

Tips voor het vervolg op de evaluatie

- *Noteren van de belangrijkste lessen, overwegingen en afspraken.*
- *Samenvatten van de hoofdpunten aan het eind van een evaluatie.*
- *Houd het vervolg simpel en concreet: formuleer een beperkt aantal vervolgstappen die bestaan uit kleine doelen. Te grote veranderingen en te veel acties zijn vaak niet haalbaar.*
- *Maak de vervolgstappen visueel: houd concrete acties (met eigenaar en datum) bij op een actielijst of in notulen van een bespreking.*
- *Houd vervolgacties levend: maak aan het eind van een evaluatie afspraken als: 'op welk moment komen we hierop terug en op welke manier spreken we elkaar hierop aan.'*
- *Kom terug op eerdere evaluaties: gebruik de lessen uit vorige evaluaties weer voor vervolgevaluaties. Op deze manier voorkom je dat je telkens over hetzelfde in gesprek gaat. Vragen die hierbij helpen zijn:*
 - *Waren de actiepunten haalbaar?*
 - *Wat is er bereikt en wat waren knelpunten?*
 - *Welke acties moeten opnieuw worden geëvalueerd?*

Betrekken van relevante betrokkenen en bronnen

Een belangrijk uitgangspunt bij zelfevaluatie is om verschillende ‘stemmen’ te betrekken. Zowel bij het bepalen van de stand van zaken (in de nulmeting en tussenmetingen) als bij het nadenken over de uit te voeren stappen. Betrek bij de evaluatie:

- **Het bestuur**
- **De onderwijscommissie**
- **Docenten**
- **Ouders**
- **Leerlingen**

Een zelfevaluatie kan in waarde stijgen door meerdere typen gegevens te gebruiken, die al inzicht bieden in het verbeterproces. Verschillende typen bronnen zijn:

- **Kennis en expertise binnen het kwaliteitsteam**
- **De ervaringen en meningen van docenten, ouders en leerlingen**
 - *Tevredenheidsenquête*
 - *Interviews en/of groepsgesprekken*
- **Leerprestatie / vorderingen van de leerlingen**
- **Lesobservaties door een pedagogisch geschoold lid van de onderwijscommissie of uit het docententeam)**

Het proces van evaluatie kan verder ondersteund worden door ook *feedback van andere (ervarings)deskundigen* te organiseren. Een moskee is eigenaar van de eigen evaluatie, maar het kan verrijkend zijn onderlinge feedback te organiseren, met bijvoorbeeld leden van kwaliteitsteams van een andere moskeeschool binnen de eigen koepel of het eigen netwerk van moskeeën. Bovendien kun je door het uitwisselen van ervaringen en goede praktijken veel van elkaar leren.

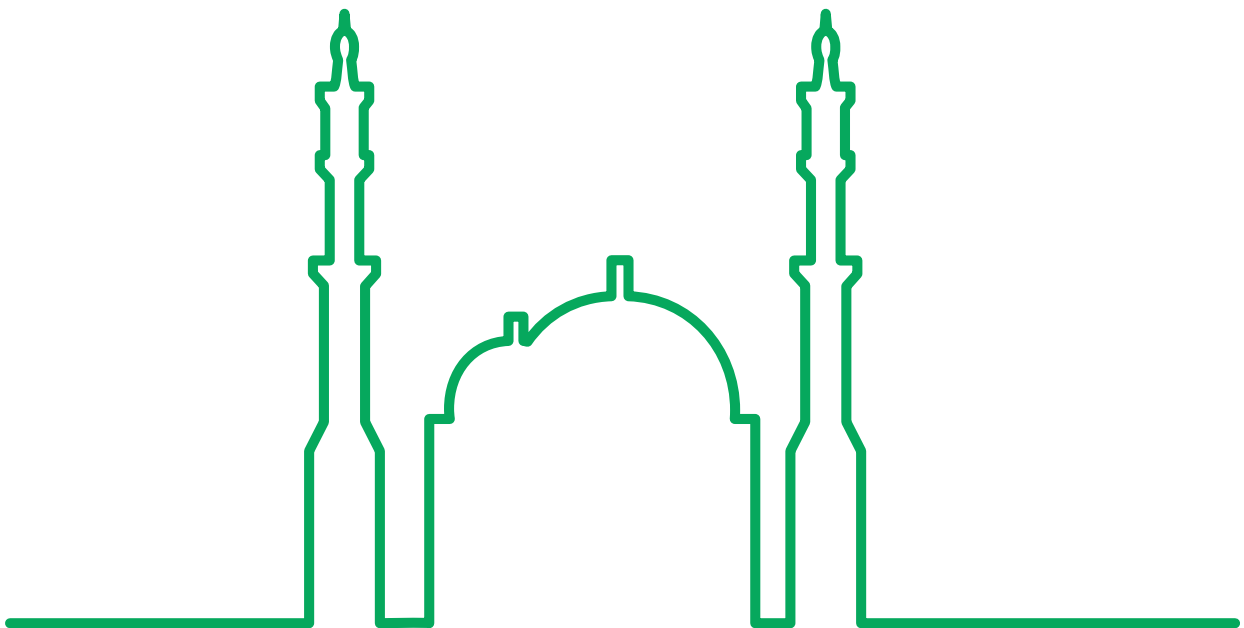
Om het eigenaarschap van de zelfevaluaties te versterken is het belangrijk om vooraf vragen te formuleren. Van belang is goed na te denken waar de feedback zich in elk geval op moet richten. Op deze manier komt er meer focus in de reactie van de (ervarings)deskundigen en is het waarschijnlijker dat je verder kunt met de aanbevelingen.

Veiligheid bij een zelfevaluatie

Het doel van de zelfevaluatie is om samen te leren en te kunnen verbeteren en niet om af te rekenen. Toch kan het uitvoeren van een zelfevaluatie spannend zijn voor de betrokkenen. Een belangrijke voorwaarde is dan ook dat betrokkenen zich durven uit te spreken en er gelijkwaardigheid is. Een evaluatie dient altijd als middel om samen tot verbetering te komen, en niet voor controle of het ter verantwoording roepen van de ander. Integriteit en vertrouwen zijn van belang voor een veilige basis: wat gedeeld wordt blijft binnen de groep en je wordt hier niet op afgerekend. Veiligheid hangt samen met samenwerking, sfeer, transparante communicatie en het nakomen van afspraken. Een gebrek aan veiligheid kan worden herkend aan irritaties, afwezigheid, geslotenheid, non-verbale communicatie, angst, conflicten, een 'ieder voor zich' mentaliteit of het niet deelnemen aan evaluaties.

Checklist: Veiligheid tijdens evaluatie

- ✓ **Betrokkenen durven zich uit te spreken en elkaar aan te spreken.**
- ✓ **Evaluatie is gericht op verbetering: er is ruimte om te leren van fouten, beperkingen of twijfels.**
- ✓ **Betrokkenen hebben een basishouding die uitgaat van wederzijds respect en vertrouwen.**

Bijlage

Voorbeeld tevredenheidsenquête ouders

[Naam van organisatie] werkt hard aan de kwaliteit van de lessen voor de kinderen, bijvoorbeeld door [vul voornemens of voorbeelden in]

Daarbij is ook de mening van ouders over ons onderwijs belangrijk. Wij vragen u daarom graag een aantal vragen te beantwoorden. Van uw reacties kunnen wij leren wat goed loopt en wat nog kan verbeteren.

U kunt uw antwoord aangeven door een getal aan te kruisen van 1 tot 5:

1 - heel ontevreden, **2** - tevreden, **3** - niet tevreden/niet ontevreden, **4** - ontevreden, **5** - heel ontevreden

Steeds vragen wij u daarna uw antwoord toe te lichten.

1 Hoe tevreden bent u over onze visie op het onderwijs?

1 - 2 - 3 - 4 - 5

A. Welk onderdeel vindt u het belangrijkste? _____
Kunt u dit toelichten?

B. Op welk onderdeel zou u aanpassing wensen? _____
Kunt u dit toelichten?

2 Hoe tevreden bent u over het lesprogramma voor uw kind?

1 - 2 - 3 - 4 - 5

A. Welk onderdeel vindt u het belangrijkste? _____
Kunt u dit toelichten?

B. Op welk onderdeel zou u aanpassing wensen? _____
Kunt u dit toelichten?

3 Hoe tevreden bent u over de lesmaterialen die de docenten gebruiken?

1 - 2 - 3 - 4 - 5

A. Welk onderdeel vindt u het belangrijkste? _____
Kunt u dit toelichten?

B. Op welk onderdeel zou u aanpassing wensen? _____
Kunt u dit toelichten?

4 ***Maakt uw kind voldoende vorderingen?*** **1 - 2 - 3 - 4 - 5**
Kunt u dit toelichten?

5 ***Hoe tevreden bent u over hoe de prestaties van uw kind worden bijgehouden?*** **1 - 2 - 3 - 4 - 5**
Kunt u dit toelichten?

6 ***Bent u tevreden over de manier van lesgeven van de docenten?*** **1 - 2 - 3 - 4 - 5**
Kunt u dit toelichten?

7 ***Bent u tevreden over hoe de docenten met de kinderen omgaan?*** **1 - 2 - 3 - 4 - 5**
Kunt u dit toelichten?

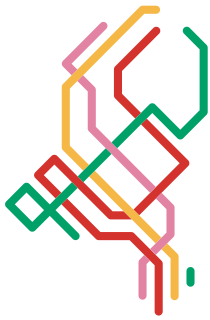
8 ***Kunnen de leerkrachten de orde in de klas goed bewaren?*** **1 - 2 - 3 - 4 - 5**
Kunt u dit toelichten?

9 ***Bent u tevreden over de kennis en vaardigheden van de docenten?*** **1 - 2 - 3 - 4 - 5**
Kunt u dit toelichten?

10 ***Bent u tevreden over de contacten met de docenten?*** **1 - 2 - 3 - 4 - 5**
Kunt u dit toelichten?

11 ***Wordt u voldoende op de hoogte gehouden van de vorderingen van uw kind?*** **1 - 2 - 3 - 4 - 5**
Kunt u dit toelichten?

12 ***Wordt er door de school naar uw mening over het onderwijs geluisterd?*** **1 - 2 - 3 - 4 - 5**
Kunt u dit toelichten?

COLOFON

Financier: Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid

Auteurs: Drs. A. Hamdi

Em. prof. dr. T. Pels

M. Day, MSc

Drs. J. Achahchah

Dr. J. Vlug

Met medewerking van:

Drs. F. Acherrat

Ontwerp en Illustraties: Luc Parhan

Uitgave: Kennisplatform Inclusief Samenleven

Giessenplein 59C

3522 KE Utrecht

T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van Kennisplatform Inclusief Samenleven:

<http://www.kis.nl>

ISBN 978-94-6409-280-6

Kennisplatform Inclusief Samenleven doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond inclusie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op. Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving. Kennisplatform Inclusief Samenleven is een programma van het Verwey-Jonker Instituut en Movisie. Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, [de nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

© Kennisplatform Inclusief Samenleven, Utrecht 2023.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

T 030 230 32 60

E info@kis.nl

I www.kis.nl